

Nr 12.

Ankom till riksdagens kansli den 8 mars 1929 kl. 1.30 e. m.

Utlåtande i anledning av väckt motion angående lagstiftning av visst innehåll rörande under fideikommissrätt innehavd lösegendom.

I en inom andra kammaren väckt, till lagutskott hänvisad motion, nr 278, vilken behandlats av första lagutskottet, har herr *Christenson* hemställt, att riksdagen måtte besluta om lagstiftning rörande under fideikommissrätt innehavd lösegendom av det innehåll, *dels* att beträffande dylik fideikommisssegendom bestämmelserna i förordningen den 3 april 1810, huruledes rättelse och förklaring uti gjorde fideikommissförfattningar må sökas, m. m. skola äga tillämplighet, *dels ock* att blivande fideikommissarie, för den händelse försäljning skett av fideikommisssegendom utan iakttagande av föreskrifterna i bemälda förordning, berättigas väcka talan om att fideikommissarien skiljes från förvaltningen av fideikommisssegendom och om förordnande av god man att handhava förvaltningen därav.

Genom den av motionären omförmälda förordningen den 3 april 1810 stadgades, att i de fall, då någon innehavare av fideikommisssegendom kunde komma i behov att därå emot in-teckning göra lån eller för egendomen anse förmanligt att få göra utbyte av till fideikommisset hörande jord, eller ock finna sig föranlåten att söka hävande av vissa uti fideikommissstiftelser innehavaren föreskrivna villkor, ansökningar i dessa eller andra dylika ämnen om fideikommissers rätta mening och bästa tillämpning och som icke rörde frågor, vilka mellan fideikommissarier och medarvingar kunde yppas och enligt allmänna rättegångsordningen måste behandlas, borde hos Kungl. Maj:t anmälas, på det att Kungl. Maj:t med högsta domstolen, i likhet med annan förklaring över allmänna lagar och författningar, måtte därvid, efter sig företeende omständigheter, kunna förfara. Genom lag den 5 mars 1926 har förordnats, att ansökningar, som avses i förordningen, skola ingivas till justitiedepartementet och prövas av Konungen i statsrådet.

Beträffande de skäl, som motionären anfört till stöd för sin hemställan, får utskottet hänvisa till motionen.

Väckta förslag om upphävande eller inskränkning av fideikommissioninstitutionen.

Med anledning av motionärens hemställan om meddelande av nya bestämmelser rörande fideikommiss i lös egendom får utskottet framhålla, att frågan om fideikommissioninstitutionens bestånd sedan länge varit föremål för statsmakternas synnerliga uppmärksamhet och föranlett flera framställningar från riksdagen till Kungl. Maj:t. Härutinnan må i korthet erinras om följande.

Den första framställningen i ämnet avläts den 16 mars 1909 och avsåg fastighetsfideikommissens förvandling till penningfideikommiss. Däremot berörde skrivelsen icke fideikommiss i lös egendom.

I skrivelse den 22 september 1914 anhöll sedermera riksdagen, att Kungl. Maj:t täcktes, efter verkställd utredning rörande de i riket bestående fideikommissstiftelser i såväl fast som lös egendom, taga under övervägande, dels på vilka villkor bestående fideikommissstiftelser måtte, där ej särskild anledning till undantag föreläge, kunna upphävas, dels ock huruvida och på vad sätt bestämmelser, innefattande förbud mot instiftande av nya fideikommiss i lös egendom, måtte kunna meddelas, samt därefter för riksdagen framlägga det förslag, vartill utredningen kunde föranleda. I anledning av denna skrivelse uppdrog Kungl. Maj:t åt envoyén greve Albert Ehrensvärd att verkställa den begärda utredningen. Utredningen hann icke slutföras, men Ehrensvärd avlämnade likväl år 1919, förutom vissa specialutredningar m. m., ett förslag till lag om fideikommissstiftelsers upplösning. Enligt förslaget skall upphävande av fideikommissioninstitutionen avse dels all fast egendom, dels fideikommisskapital, där ej i lagen annorlunda stadgades, dels ock för den fasta egendomen avsedda bruks- eller jordbruksinventarier, där sådana inbegripits under fideikommissrätten. Angående till fideikommissstiftelse hörande lösegendom av annat slag än nu sagts, såsom boksamlingar, konstföremål och dylika lösören, meddelas särskilda bestämmelser, till vilka utskottet återkommer i ett senare sammanhang. Beträffande vissa fideikommiss äro undantagsföreskrifter upptagna i förslaget. Sedan jordkommissionen enligt Kungl. Maj:ts den 29 november 1918 givna bemyndigande tillsatts, överlämnades ärendet till kommissionen. Dess uppgift begränsades emellertid till frågan om upphävande av fideikommissstiftelser i fast egendom och därmed sammanhängande spörsmål, särskilt med hänsyn till denna frågas bedömande ur sociala och ekonomiska synpunkter. Kommissionen avgav år 1923 ett principuttalande, avseende upphävande av fideikommiss i fast egendom.

År 1924 blev frågan om fideikommissioninstitutionen ånyo föremål för riksdagens prövning. I en den 23 maj nämnda år till Kungl. Maj:t avlåten skrivelse, däri riksdagen anhöll om framläggande av förslag till lagbestämmelser i syfte att för vissa fall möjliggöra fastighetsfideikommissens förvandling till penningfideikommiss, förklarade riksdagen sig fortfarande anse de frågor böra tagas under övervägande, som omförmäldes i skrivelsen den 22 september 1914. Ärendet är beroende på Kungl. Maj:ts prövning.

I detta sammanhang må framhållas, att lagberedningen vid den nu pågående revisionen av ärvdabalken jämväl har fideikommissfrågan under utredning. Sålunda meddelas i beredningens redogörelse för dess verksamhet under år 1927, förutom att ett förberedande förslag till lag om testamente uppsatts, att frågan om avveckling av fideikommissionstitutet varit föremål för övervägande

samt att det för vidare prövning av frågan befunnits önskligt att erhålla vissa upplysningar, om vilkas införskaffande beredningen gått i författning. I arbetsredogörelsen för år 1928 göras icke några uttalanden angående arbetet å fideikommissrätten; beredningen har överarbetat förslaget till lag om testamente samt författat utkast till motiv m. m.

Med hänsyn till de av motionären uttalade önskemålen att inom landet bevara fideikommissens konstföremål och att även bereda skydd mot deras skingring ur nu bestående samlingar vill utskottet erinra, att denna fråga varit föremål för riksdagens övervägande vid behandlingen av de ovan omnämnda ärendena och även beaktats vid Ehrensvärds utredning. Då riksdagen år 1914 uttalade sig för fideikommissinstitutionens upphävande, framhöll riksdagen, att de grunder, vilka vore bestämmande för riksdagens ståndpunkt, uppenbarligen i övervägande grad hänförde sig till fideikommissstiftelser i fast egendom. Efter att hava framhållit, att förhållandet beträffande dylika stiftelser i lös egendom däremot i viss mån syntes vara ett annat, samt att, såvitt riksdagen hade sig bekant, utredning saknades angående den omfattning, i vilken lös egendom erhållit fideikommissnatur, och angående de olika ändamål, för vilka sådana stiftelser tillkommit, yttrade riksdagen vidare:

Skydd för fideikommissens lös-a kulturföremål.

Erfarenheten har emellertid givit vid handen, att fideikommissinstitutionen understundom kunnat främja en uppgift av allmän och kulturell betydelse, såsom då samlingar av historiskt, konstnärligt eller vetenskapligt värde kunnat under en lång tidsförljd sammanhållas och bevaras från skingring därigenom. att egendomen erhållit egenskap av fideikommiss. Då det otvivelaktigt måste anses synnerligen önskvärt, att liknande stiftelser icke för framtiden omintetgöras, synes vid en blivande utredning rörande fideikommissinstitutionens upphävande särskild uppmärksamhet böra ägnas åt nu berörda förhållande.

Enligt det av Ehrensvärd upprättade förslaget till lag om fideikommissstiftelsers upplösning skall en var innehavare av boksamlingar, konstföremål, smycken eller andra dylika lösören av fideikommissnatur vid bötesansvar vara skyldig att till justitiedepartementet ingiva förteckning å de lösören, som av honom sålunda innehavas. Vill innehavaren av sådant föremål försälja eller utbyta detsamma, skall han söka Konungens tillstånd. Föremål, som är av större betydelse för svensk historieforskning eller svensk konst- eller kulturhistoria, eller vars utförande ur riket eljest skulle medföra en avsevärd minskning av rikets konstskatter, får försäljas allenast till statens eller andra offentliga samlingar i riket eller till enskild svensk man för den händelse betryggande bestämmelser meddelas mot föremålets utförande ur riket. Ej heller får utbyte ske, därest icke det förvärvade föremålet från konstnärlig eller kulturhistorisk synpunkt kan anses fullt likvärdigt med det, som skulle fränhändas fideikommissstiftelsen. Vid prövningen år 1924 av fideikommissfrågan uttalade riksdagen, att hänsynen till de kulturella värden, som fastighetsfideikommissens karaktärsbyggnader jämte parker och samlingar ej sällan representerade, manade till varsamhet vid fideikommissens upplösning.

Frågan om beredande av skydd för äldre kulturföremål har även i ett annat och vidare sammanhang uppmärksamrats. Förbud är sålunda enligt kungörelsen den 6 maj 1927 meddelat mot utförsel ur riket av möbler och husgeråd

av trä, byggnader och byggnadsdelar samt till byggnader hörande fasta inredningsföremål m. m., så framt föremålen äro tillverkade före år 1860. Tavlör, statyer och dylika konstföremål inbegripas icke under kungörelsen. Förbudet gäller tillsvidare till och med den 30 juni 1929. Vidare har chefen för handelsdepartementet jämlikt Kungl. Maj:ts bemyndigande den 18 juli 1928 i anledning av riksdagens skrivelse den 31 maj samma år tillkallat tre personer för att såsom sakkunniga inom departementet verkställa utredning om skydd mot utförsel av äldre kulturföremål. Jämlikt Kungl. Maj:ts beslut skall de sakkunnigas uppdrag vara slutfört före den 1 januari 1930.

Utskottet.

Motionärens förslag innebär antagande av en lagstiftning, varigenom vissa bestämmelser om fideikommiss i lös egendom skulle införas i syfte att bereda ökad trygghet för fideikommissets bestånd. Emellertid har riksdagen — såsom den ovan lämnade redogörelsen utvisar — vid två särskilda tillfällen, åren 1914 och 1924, uttalat sig för upphävande av gällande fideikommissstiftelser och förbud mot stiftande av nya fideikommiss i lös egendom. Och sedan denna fråga varit föremål för utredning av olika sakkunniga, är den nu hänskjuten till lagberedningen, som inom jämförelsevis kort tid torde komma att framlägga förslag i ämnet. Att i det läge, vari frågan sålunda för närvarande befinner sig, riksdagen skulle besluta en lagstiftning av föreslaget innehåll, lär icke vara lämpligt. Vad särskilt angår de av motionären uttalade önskemålen att inom landet och på de ursprungliga förvaringsställena bevara konstsamlingar, som nu utgöra fideikommissegendom, vill utskottet erinra, att, förutom den uppmärksamhet lagberedningen må ägna denna även av riksdagen beaktade angelägenhet, en utredning genom nyligen tillkallade sakkunniga pågår för beredande av skydd mot utförsel av äldre kulturföremål, vid vilken utredning nämnda önskemål i viss mån torde komma under överbäggande.

Under återopande av vad sålunda anförts får utskottet hemställa,

att förevarande motion icke måtte till någon riksdagens åtgärd föranleda.

Stockholm den 8 mars 1929.

På första lagutskottets vägnar:

A. ÅKERMAN.

Vid detta ärendes behandling hava närvarit:

från första kammaren: herrar Åkerman, greve Spens, Larson i Lerdala, Klefbeck, Anderson i Hägelåkra, Norling och Julin, Fredrik;

från andra kammaren: herrar Björkman, Lindqvist i Halmstad, Olsson i Ramsta, Christenson*, Jonsson i Risinge*, Olsson i Mellerud, Rudén och Lagerkwist*.

* Ej närvarande vid utlåtandets justering.

Reservation

av herr Christenson.